

Makoldi Sándorné

Az évkör bogláros övé: a Karácsony

Nálunk, a négy évszakos mérsékelt égövön az év teljességét négy nagy ünnep osztja, ami ismétlődik újra és újra, ciklikusan. Szimbolikusan így a teljes év-kör övé ezek az ünnepi boglások, csomópontok. A kereszténységben is a korábbi tavaszünnep, a Húsvét: a tavaszi napéjegyenséget követő holdtölte utáni vasárnap és hétfő.

Hogy a Nap és a Hold állása határozza meg ezt a kezdő (a vegetáció indulását jelző) csomópontot, azon ne csodálkozzunk, hiszen évezredek óta az égitestek (változatlan) járásához igazította az emberiség az időt. A Nap és a Hold (de még a bolygók is) a Föld körül olyan pályán láthatóak, amelyet az állócsillagok (csillagképek) azon zónájának nevezünk, amit hagyományos állati-emberi tulajdonságok nyomán Zodiákusnak (Állatövnek) nevezünk. 12-es osztásban a tavaszponttól a Kos, Bika, Ikrek, Rák, Oroszlán, Mérleg, Skorprió, Nyilas, Bak, Vízöntő és Halak jellemző tulajdonságairól neveztük el a (21-ével kezdődő) hónapokat, és a Nappal szemben felkelő éjszakai csillagképeket is.

Már az ókorban megfigyelték tehát, hogy az álló csillagok ezen zónája, amelyet a Nap bejár, az égi-, (Nap-pálya) és a földi egyenlítő között bezárt szög (23,5 fok) miatt egy öv körén helyezkednek el. A Nap-pálya (a föld tengelyének állása miatt) pedig minden év március 21-én (a tavaszponton, Kos 0-n) lépi át a földi egyenlítőt, hogy az É-i félteke feletti napi pályára álljon = azaz fölöttünk egyre melegebben (mert naponta magasabban) süssön a zenitjén. Egészen június 21-éig, ahol a Rák havában, 24-én Szent Ivánkor „megforduljon” e tendencia, s kezdjen újra alászállni, az egyenlítő felé közeledni a pályája. Mikor oda ér ősze, akkor - mint tavasszal - a napéjegyenségi ponthoz érünk, amikor a nappalok és éjszakák (a Mérlegben a fény és a sötétség) hossza azonos – s Szent Mihály napján (szept. 29-én) már érzékelhetően csökken a melege is. Ezek a termékeny évszakok csomópontjai (bogláriai) az ég övé és az év körén: a tavaszi természetesen nagyobb hangszúllyal (a húsvéti feltámadással), de március 24-n Gábor arkangyal, 25-én Gyümölcsoltó Boldogasszonynak hozza el a termékenység ígését. A Húsvéthoz kötött Pünkösdig minden ki is zöldül – lombsátorral, zöldág-járással stb. ünnepeljük az Úr napját.

Ősszel betakarítjuk a termést, mert Szent Mihállyal már megkezdődik az alászállás a sötét évszakba, amiben a fordulatot dec. 22-e után (a téli napfordulón), Karácsonytól remélhetjük. A fordulat az új Nap születését, megerősödését vetíti előre, a reményt és az örömhírt – hogy immár Jézus is megszületett. (Január 15-én Pál fordulásával a kemény tél megváltozását is várjuk, mint február 2-án, mikor már Gyertyaszentelő Boldogasszonyt ünnepeljük, ha mi is fényt (gyertyát) gyújtunk – esetleg majd „balázsolás” (torok-áldás) céljából is. Mit jelent tehát, ha a betlehemeseink minden Karácsonykor (a téli napfordulón, a Nap újjászületésén) „bogláros övet” is ajándékoznak a kis Jézusnak?

A Karácsony a legfényesebb boglár ennek az övnek a „köldökén”, a legnagyobb ünnep (korábban) az új év, új fény kezdete is, majd a kereszténységben (a 325-ben tartott niceai zsinat határozata alapján) Jézus születésének ünnepe. Melyben összeér az égi (Nap, Hold, bolygók járta csillagászati öv) és a földi lét (termékenység) spirituális ünnepe is.

Az ünnep jelentőségét a – csodálatos módon a szocializmust is túlélte – népi betlehemesek is alátámasztják. Egyik székely betlehemesben pl. a pásztorok „bogláros övet” is ajándékoznak a kis Jézusnak, nem csak hozzájuk illő sajtot, aludttejet (ami utalás lehet a Tejútra), vagy báránykát (a Bak havában). A kozmikus áthallásokat ez esetben a magyar betlehemes szövegek egyéb elemei támasztják alá. Hiszen a minden évben újra játszott születéstörténet nem „földi” síkon értelmezhető csak: a betlehemi házikó (barlang, templom) jelképes (kicsi, szereplői fotók, szentképek, bábok) formájában, élőben legtöbbször csak az angyalok és pásztorok (megkülönböztetés nélkül, egyforma ruhában) vannak jelen. Ez a minimális forma is tökéletesen megidézi a lényegét: a bibliai történetet. Természetesen sok esetben kiegészül a csapat katonákkal (a 3 királyok, s Heródes analógiáival), az Alföldön a betyár alakjával, stb. De mindenütt a pásztorok dominálnak, néha többen is vannak (a Hargitán akár 12+1 fővel) – s nem maradhat el mellőlük az Öreg (a felvidéki változatokban duplázódva: fehér-fekete jelmezben, mint a nappal és éjszaka szimbóluma).

Az Öreg (= régi), akit nem is neveznek meg másképp – mert szerepe szerint a régmúlt időt (hitet) jelképezi – itt már a jelmeze szerint ítélendő meg: személytelenséget kölcsönző álarcot visel (mint a régi idolkok, ősök szobrai), s „vad farkasbőr bundában” van, láncos bottal zörögve (gonoszúzó) „medvetáncot” jár, lefekszik a betlehem elé (alszik, révül). Így az Ő tiszte meglátni s megmutatni a betlehemben támadt fényt: a megszületett kis Jézust, az új Napot. Pedig alakjáról nem szól a bibliai szöveg – ezért feltűnő kiemelt, általánosan meglévő, fő szerepe a magyar nyelvterületen.¹

Szerepének hagyományos koreográfiája sincs lefektetve a bibliai történetben: hogy mikor beérkezik (egyedül, kéretlenül) a házba – nagyot ugrik, mintha a határt jelző árkot kellene átugornia, - keresi az ajtó (kapu, átjáró) kilincsét: az égnél feljebb, a földnél lejjebb. Vicces is lehet elsőre e szerep, de hogy „kívülről” (sokszor a kéményben tevékenykedve) érkezik, azt már a „tréfás” szövege is bizonyítja.²

A pásztorok rendje őrizte nálunk leginkább a természeti népek hitvilágát, világképét. Ennek állít emléket Makoldi Sándor fény-kápolnája a Hortobágyon.³ Melynek égre nyitott kupolájára a festőművész 12 cikkelyben, a pásztor-hagyományok magyar csillag-neveinek ismeretében megfestette a magyar csillag-mitológiát⁴. A „benapozott” szentély délvonalán egy pásztor-szaruról átvett életfa rajzán jut fel a mesebeli kiskondás ide, a delelő Nap (7 emeletű) fény-vándorlásának éves ritmusában.

Pap Gábor művészettörténész figyelt fel arra, hogy betlehemes gyűjtéseink szereplői azonosíthatók az égen e magyar csillagnevekkel.⁵ A Tejúton = Hadak útján (Csaba útján) jön a Nyilas felől a „Bojtárok kettőse” (a betlehemesekben sokszor csak az I. és II. pásztor szerepel), akik azonosíthatók az Ikrek csillagképpel (mint nálunk Hunor-Magor). A Jászol csillagképhez igyekeznek a Szamárkák = Rák térfelében. A Rákhoz az anyaság tulajdonságait kötik a hagyományban, ami itt, Karácsonykor a Madonnát is feltételezi. Makoldi ezért egy Csontváry katonán (meg nem festett) nőalakját tette a Rák csillagkép helyére, ami – mint mondtuk:

¹ elemzését lásd: Makoldi Sándor-Makoldi Sándorné: Csillag-vezérelte betlehemezés. Debrecen, 2015.

² az összegyűjtött szövegeket lásd pl.: Makoldi Sándor-Makoldi Sándorné: Éltetőnk a Nap I. (A téli ünnepkör népszokásai K-Magyarországon) Kőlcsey F. Református Tanítóképző Főiskola kiadása, Debrecen, 2004.

³ Makoldi Sándorné (szerk.): Fényszentély a vókonyai pusztán. Két Hollós Kiadó, 2015.

⁴ Lugossy József: Ősmagyar csillagismeik közleményei. 1855-től az Új Magyar Múzeum füzeteiben

⁵ Pap Gábor: Karácsony a magyar csillagos égen. Főnix Könyvek 5. Debrecen, 1997.

Karácsonykor = a Bakban – a szemben lévő csillagképben kelő Napot jelenti. A holdsarlón (bika szarvain) álló Madonna a kis Jézussal (mint a megszülető Nap-Istennel) is helyére került a kápolnában, hiszen ide, az életfa tetejére (a betlehemi csillaghoz) a téli napfordulóra ér fel a delelő Nap (a kupolában felfüggesztett szobor) árnyéka.

A kápolna mennyezetéhez felnövő életfa

(Makoldi Sándor munkája)

Makoldi Sándor festi a kazettákat a debreceni műtermében

2013.

Ide tartanak a horizonton feltűnő Orion (Nimród) övéen megnevezett Három királyok (napkeleti mágusok) is, és a Tejúton feltűnik ebben a cikkelyben az Öreg alakja is (a Capella csillaggal azonosítva). Capella = kápolna kapujában (az Auriga = Szekeres csillagképben) jelenik meg az Öreg (akit Kecskésnek is neveznek - a Bak időszakban - a betlehemezők). Mindnyájan Keletről jönnek, mert a keleti ablak fénye fogja megvilágítani őket, az Orion Róna- királynak is nevezi a népünk, az övéen a 3 jellegzetes csillag külön neve magyarul: Aranypálca, Szent Ilona pálcája, Jákob pálcája – a fény-pálcája, mely az irányt mutatja a 3 királynak is – Betlehembe (Keletről = Babilon felől, ahol Nimród volt a király). A Tejúton járnak = a magyar Hadak útján.

Az (ékszer) boglárók kör alakja, sugárzó virág-formája a Napra utal, s az övön az a csomópont, amely ékszerként ékesíti, tartalmat ad neki. Az öv pedig a férfiak avatásának (felövezésének) az eszköze volt régebben, amivel a pásztorok megtisztelték a kis Jézust is.

De az öv (meg a koszorú, öv-párta) kör-alakja is jelképes, nem csak az ember (fején), derekán (a köldökön), hanem az égen is. A Földet is „égövekre osztjuk”, mint az év-kört, azért, mert azt jelenti, hogy ami körbe-körbe végtelenül ismétlődő, végtelen, az örökké való. A végtelen idő csomópontjainak ékköves boglárái pedig a fényes Nap útjának is kitüntetett pontjai. A formai (tárgyakban manifesztálódott) művészet jelképei így függenek össze a kifejezendő tartalommal – amit a szavak csak körülírással közelíthetnek meg. De mutatják, hogy a betlehemes szövegeket nem véletlenszerűen alakították, hiszen részleteiben is illeszkednek a célkitűzéshez: a valóság kozmikus megítéléséhez, a szimbólumok földi és égi egyeztetéséhez, tágabb értelmezéséhez.

Teljes tudatosságra vall az évszázadok gyakorlata alatt kialakult formájuk összessége – így változtatni nem tanácsos rajta, csak teljes tudatossággal! S ha ez a tudatosság más (nem a kozmikus, hanem a naturalizmus felé vezet a mai világban, s az egyházban is) – még jó szándékkal is – lefokozza a tartalmi mondandóját. Becsüljük meg tehát a népünk eredeti „csacska énekeit”, s szebb Karácsonyunk lesz!

2022.